

Gamma – це сучасний онлайн-інструмент, який використовує штучний інтелект для створення презентацій.

У своїй роботі також використовую Gemini – помічника на основі ШІ від Google, у якому є два дуже корисних Gem-боти: Storybook і Генератор ідей.

Storybook допомагає створювати онлайн-книги за допомогою добірок персонажів і фонів, створених професійними художниками. Будь-яка теоретична тема з нашого предмета перетворюється на дуже цікаву історію з яскравими ілюстраціями (навіть техніка безпеки), яку є можливість ще й прослухати.

За допомогою Генератора ідей роблю квести, які проводжу в кінці кожного модуля, у яких є питання з теорії вивченого виду спорту, ребуси (створюю в програмі Генератор ребусів), творчі завдання (об'єднання дітей у команди та робота в сесійних залах).

Отже, ШІ – це не заміна вчителя, а його «екзоскелет». Він не може надихнути дитину, підтримати у важку хвилину чи помітити іскру в очах, але він може зняти з плечей педагога 50% рутини.

Мій особистий висновок: ШІ – це інструмент, як молоток: ним можна побудувати будинок, а можна вдарити по пальцю. Усе залежить від того, хто його тримає.

Список використаних джерел

1. Що таке штучний інтелект: історія, види та складові. URL: <https://gigacloud.ua/articles/shho-take-shtuchnyj-intelekt-istoriya-vydy-ta-skladovi/>

(дата звернення: 06.04.2026).

2. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf> (дата звернення: 06.04.2026).

3. Лист МОН від 29.09.2025 № 1/20386-25 «Про методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій ШІ в ЗЗСО». URL: <https://yakistosviti.com.ua/novyny/metodychni-rekomendatsii-shi> (дата звернення: 06.04.2026).

Архівні матеріали на уроках історії України або як джерельна база науково-дослідницьких робіт учнівської молоді допомагає доторкнутися до історії

Юрій Свистун,
учитель історії та предмета «Захист України»
Олексіївського ліцею Краснокутської селищної ради
Богодухівського району Харківської області,
заслужений учитель України,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
старший учитель,
svystunjurij1964@ukr.net

Актуальність. Активізація дослідницької діяльності учнівської молоді є одним із пріоритетних напрямів розвитку неформальної освіти, оскільки вона містить джерела для розв'язання проблеми формування особистості молодої людини. Серед них можна назвати розвиток пізнавальних інтересів, самостійності,

цілеспрямованості, ініціативності, критичного мислення, відповідальності, вольових якостей, творчої особистості тощо.

Практика доводить, що ефективним можна вважати таке навчання, за якого в учнів формуються навички мислення, що будуються на знаннях і розумінні значної кількості об'єктів, процесів і явищ, їх причинно-наслідкових зв'язків і закономірності.

Нинішнє покоління учнівської молоді знаходиться в умовах посилення атак на історичну спадщину України, агресивного заперечення існування українського народу та держави. Лише зміна орієнтації шкільної історичної освіти від тотального насичення учнів інформацією та знаннями до забезпечення вмотивованого підходу до формування ключових галузевих компетентностей може ефективно стати на заваді історичним маніпуляціям і презентаціям на ексклюзивне тлумачення історії України з боку країни-агресора.

І тоді, на думку В. Власова, розвиток і формування історичного мислення дають можливість учнівській молоді старшої школи:

- 1) критично оцінювати інформацію;
- 2) розділяти в соціальній та історико-культурній інформації факти та ідеї, відповідним чином аналізувати й повідомляти відповідні відомості;
- 3) адекватно розуміти інформацію усного та письмового повідомлення;
- 4) виявляти загальне і відмінне в порівнюваних об'єктах, пояснювати причини розбіжностей;
- 5) пояснювати своє ставлення до досліджуваних об'єктів, самовизначатися в дискусійних питаннях історії сучасності, аргументувати свою точку зору, виявляти повагу до інших поглядів і оцінок;
- 6) використовувати знання в спілкуванні з людьми іншої культури, національної релігійної належності на принципах гуманізму, толерантності діалогу тощо [9, с. 3-9].

Виклад суті теми. Серед шляхів покращення процесу навчання історії необхідно звертати увагу на сучасні підходи до методики використання на уроках історії України архівних документів.

Розглядаючи історичне джерело як засіб навчання, ми відзначаємо:

- історичний документ відображає реальну, а не вигадану ситуацію, подію;
- історичні джерела достатньо різноманітні;
- джерело може показати як свідомі, так і несвідомі методи спотворення інформації.

В Україні розроблена методистами система роботи з історичними джерелами, що допомагає зробити процес навчання історії більш дієвим і результативним, відійти від «історії як шкільного предмета знань» і прийти до історії як «предмета мислення». Українські методисти В. Власов [9, 10], О. Пометун [13], Н. Гупан [13], П. Мороз та І. Мороз [17], Л. Задорожна [12] та інші розробили основні прийоми й форми роботи з історичними джерелами в закладах загальної середньої освіти.

Особливості використання історичних джерел у навчанні історії ретельно відобразили у своїх роботах зарубіжні дослідники: Р. Страдлінг [16], К. Галлагер [11], К. Кріінс [15], Й. Ван дер Лью Роод [15] та інші.

Зокрема, визначаючи переваги історичних джерел для сучасного уроку історії, відомий європейський методист Роберт Страдлінг зазначає, що «документальні свідчення допомагають показати процес ухвалення рішення в реальному часі... джерела надають учням можливість відчувати себе в ролі людей безпосередньо пов'язаних із подіями, що вивчаються...» [16, с. 182].

В Україні проводиться достатня кількість конкурсів історичного, історико-краєзнавчого спрямування для учнівської молоді. Підготовка науково-дослідницьких робіт для участі в конкурсах історичного, історико-краєзнавчого спрямування вимагає вивчення та аналізу значного масиву історичних джерел, у першу чергу архівних документів. Учасниками історичних конкурсів зазвичай стають учні старшої школи, досліджуваний матеріал, як правило, припадає на ті періоди історії України, які й вивчаються в 10-11 класах закладів загальної середньої освіти. Цілком логічно постає питання ефективного використання джерельної бази науково-дослідницьких робіт учнівської молоді.

Використання джерельної бази науково-дослідницьких робіт учнівської молоді на уроках історії України розглянемо на прикладах архівно-кримінальних справ, пов'язаних із репресіями щодо українського традиційного кобзарства, учасниками національного відродження в Харкові в добу Української революції та представників дисидентського руху 1960-1970 років на Харківщині.

Іван Гаращенко. Брошура Гната Хоткевича «Хто ми і чого нам треба». Перша Українська гімназія імені Бориса Грінченка в Харкові. Відродження УАПЦ в Харкові.

При вивченні подій Української революції та історії відродження УАПЦ на Харківщині на уроках історії України використовуються матеріали науково-дослідницької роботи: «Іван Гаращенко: меценат українського національного відродження в Харкові (підтримка освітніх та релігійних проєктів)», яку виконала Поліна Постава, учениця 10 класу Олексіївського ліцею Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області [14].

Для вивчення та аналізу пропонується брошура Гната Хоткевича «Хто ми і чого нам треба» [4], видання якої профінансував Іван Гаращенко. ***Перед учнями ставиться завдання визначити:***

1. Значення формування національної ідентичності, що стверджується в самобутності українського народу та потребі в національному самоусвідомленні.

2. Чи ставиться у брошурі питання щодо створення незалежної української держави?

3. Яким чином культура та історія забезпечують процес формування нації?

Вивчаючи історію створення Першої Української гімназії імені Бориса Грінченка, учні аналізують становлення української освіти на Слобожанщині в добу Української революції, проблеми при створенні шкіл з українською мовою навчання тощо. Особливо насиченим на події, а відтак і на архівні документи є період життя Івана Гаращенко, пов'язаний із його духовною роботою щодо створення першої української автокефальної православної громади в м. Харкові. На уроках історії досліджується участь Івана Гаращенко в I та II Всеукраїнських Православних Церковних Соборах УАПЦ, безпосередню роботу зі створення першої української автокефальної православної громади в м. Харкові, що супроводжувався агресивним спротивом окупаційної радянської влади [14, с. 40–55]. Архівно-кримінальна справа Івана Степановича Гаращенко розкриває практику радянських репресивних органів: посилення на

контрреволюційні організації, докази існування яких у справі не наведені, відсутність реальних фактів антирадянської пропаганди, наявність лише одного свідка, ведення слідства та судового засідання без адвоката.

Іван Іович Кучугура-Кучеренко – видатний український кобзар. Матеріали архівно-кримінальної справи відомого представника українського традиційного кобзарства Івана Кучугури-Кучеренка використовуються на уроках історії України з вивчення періоду репресій у 30-х роках XX століття, проведення деєталінізації та лібералізації суспільно-політичного життя в СРСР у другій половині 50-х – першій половині 60-х років минулого століття.

При вивченні сталінських репресій ми пропонуємо учням зробити аналіз протоколу обшуку помешканні кобзаря, анкети заарештованого, протоколу допиту, обвинувальної постанови, витягу з протоколу засідання особливої трійки УНКВС по Харківській області та акту виконання вироку.

Аналізуючи запропоновані історичні джерела, учні самостійно чи під керівництвом учителя мають змогу:

- визначити тип історичного джерела, час і обставини його створення;
- дати визначення термінам і поняттям, що зустрічаються в документах, наприклад, статті 54 Кримінального Кодексу, “особлива трійка” тощо;
- проаналізувати основний зміст джерел;
- зробити попередні та остаточні висновки.

Запропоновані до вивчення та аналізу архівні документи забезпечують чітке розуміння учнями «технології» проведення репресій та реабілітації їх жертв. Протокол обшуку в помешканні І. І. Кучугури-Кучеренка фіксує вилучення лише особистих зошитів із біографічними спогадами, подяку від «Просвіти» та декілька зошитів, що жодним чином не вказують на можливу участь кобзаря в контрреволюційній організації [1, арк. 82, 84].

В архівно-кримінальній справі щодо обвинувачення Івана Кучугури-Кучеренка міститься лише один протокол допиту кобзаря, який було засвідчено відбитком його пальця [1, арк. 92, 94].

Обвинувальна постанова містить лише декларативні формулювання без визначення конкретних фактів проведення «...широкої націоналістичної пропаганди...» [1, арк. 9].

Аналізуючи витяг із протоколу засідання особливої трійки УНКВС по Харківській області від 8 листопада 1937 року, учні визначають сутність поняття «особлива трійка» та її склад, зміст статей, за якими був засуджений І. І. Кучугура-Кучеренко.

Процес реабілітації Кучугури Кучеренка розпочався практично одразу після історичного XX з’їзду КПРС зі зверненням дружини кобзаря, Марії Михайлівни, до першого секретаря ЦК КПРС Микити Хрущова з проханням переглянути та встановити істину в справі її чоловіка [3, арк. 27-29]. У відповіді, яку отримала Марія Михайлівна, повідомлялося, що Іван Іович Кучугура-Кучеренко був засуджений на 10 років і помер у таборі 5 травня 1943 року від крововиливу в мозок [2, арк. 14]. Цей документ є прикладом ганебної практики приховування реальних масштабів репресій.

Таким чином, вивчення та аналіз матеріалів архівно-кримінальної справи щодо обвинувачення Івана Іовича Кучугури-Кучеренка та його реабілітаційні

документи дають змогу учням зрозуміти природу сталінських репресій та визначити її основні ознаки:

- слідство спиралося на завідомо сфальсифіковані матеріали;
- обвинувачення побудовано виключно на декларативних формулюваннях і відсутності доказової бази вчинених злочинів;
- відсутність права на захист;
- застосування незаконних методів ведення слідства;
- існування «особливих трійок», як органів позасудового винесення вироків;
- тотальне, свідоме приховування правди про долю репресованих.

Харківські дисиденти. Анатолій Здоровий. Харківщина достатньо широко представлена в структурі дисидентського руху: Генріх Алтунян, Віктор Боровський, Анатолій Корягін, Юрій Дзюба, Анатолій Здоровий, Ігор Кравців та інші.

Юні краєзнавці у своїх науково-дослідницьких роботах використовували архівно-кримінальні справи Генріха Алтуняна, Анатолія Корягіна, Анатолія Здорового, Ігоря Кравців та інших.

Як дидактичні матеріали, що використовуються на уроках історії України, при вивченні дисидентського руху 60 – 80-х років ХХ століття пропоную розглянути архівно-кримінальну справу Анатолія Здорового.

У 1964 році, будучи депутатом районної ради в місті Харкові, Анатолій Здоровий рішуче став на захист української школи після того, як їх почали масово переводити на навчання російською мовою. Шалений опір влади, її небажання дослухатися до думки громадськості та початок масової русифікації у сфері освіти змусили Анатолія Здорового до активних форм боротьби [7, с. 9-10].

Учням для аналізу пропонується візуальне джерело (речовий доказ із архівно-кримінальної справи): фотографія напису, зробленого Анатолієм Здоровим 6 серпня 1966 року на паркані споруджуваного Будинку проектів на проспекті Леніна, навпроти готелю «Інтурист»: «Українці! Шануйте рідну мову! Геть мерзенні «теорійки» естественной асиміляції! Хай живе Україна!» [5, арк.12-14].

Виконуючи завдання вчителя, учні:

- дають визначення терміна «русифікація»;
- використовуючи метод просопографії, формулюють мотиви поведінки та причини вказаного вчинку;
- аналізують проведену акцію в контексті політики русифікації в СРСР;
- визначають сутність застосованих репресивних заходів у зв'язку із вказаною акцією.

Слід зазначити, що при аналізі вказаного візуального джерела учні використовують витяги із краєзнавчого інтерв'ю з Анатолієм Здоровим, записаним дослідницькою групою гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді». Інтерв'ю допомагає зрозуміти мотивацію дисидента й наслідки протесту. Цікавими для вивчення та аналізу є також і протоколи допитів, обвинувальна постанова й вирок суду у справі Анатолія Здорового.

Анатолій Корягін. Члени гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» вже тривалий час досліджують практику застосування психіатрії для боротьби з інакомислячими. Серед психіатрів, які активно протистояли застосуванню психіатрії як засобу впливу на дисидентів, був і харків'янин Анатолій Корягін.

Ми пропонуємо для вивчення та аналізу статтю А. Корягіна «Пациенты поневоле», що дає можливість учням:

- визначити мету статті;
- дати визначення «каральній психіатрії» як політичному явищу;
- з'ясувати, які діяння в СРСР вважалися достатніми для політичного застосування психіатрії: намагання залишити СРСР; спроби проникнути до іноземних посольств; розповсюдження листівок із заявами про свою незгоду з існуючими в країні порядками; наголошення на порушенні економічних, релігійних чи інших прав людини тощо.

Висновок. Підсумовуючи досвід використання архівних матеріалів, джерельної бази науково-дослідницьких робіт учнівської молоді на уроках історії України, необхідно зазначити:

- Архівні матеріали забезпечують вивчення історії як активного процесу, що стимулює дослідницьку діяльність учнів, мотивує їх до аналізу документів і розвиває здатність висловлювати думки та робити висновки.
- Працюючи з історичними джерелами, учні цінують те, що вони самостійно, як історики-дослідники, здійснюють його аналіз.
- Робота з архівними матеріалами сприяє формуванню вміння відчутти історичну епоху.
- Використання архівних матеріалів у навчальному процесі займає достатньо багато часу, тому цілком логічно постає проблема забезпечення їх самостійного вивчення в позаурочний час.
- Використання архівних матеріалів на уроках історії України цікаве й водночас ефективно відповідно до принципів історичної дидактики.

Список використаних джерел

1. Державний архів Харківської області. Фонд Р-6452, опис 2, справа 1130
2. Державний архів Харківської області. Фонд Р-6452, опис 2, справа 1131
3. Державний архів Харківської області. Фонд Р-6452, опис 2, справа 1132
4. Архів Управління СБУ в Харківській області. Архівно-кримінальна справа № 09530 щодо обвинувачення Хоткевича Г. М.
5. Архів Управління СБУ в Харківській області. Архівно-кримінальна справа № 034141 щодо обвинувачення Здорового А. К., т. 7.
6. Архів Управління СБУ в Харківській області. Архівно-кримінальна справа № 034144 щодо обвинувачення Корягіна А. І.
7. Інтерв'ю із Здоровим Анатолієм Кузьмовичем. 14 вересня 2019 року. Харків: зібрання гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій».
8. Ван Ворен Р. Холодна війна в психіатрії. Київ: Наш формат. 2017. 536 с.
9. Власов В. Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів: чи здатна методика подолати втому від історії?. *Історія в школах України*. 2009. № 4. С.3–9.
10. Власов В. Методика формування вмінь роботи з писемними джерелами: практичний довідник учителя історії. (Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання», № 2, с.21-23, 2015.)
11. Галлагер К. Викладання історії в контексті сприяння демографічним цінностям і терпимості: викладання і вивчення історії в школі. Київ, Україна: Право, 1998.
12. Задорожна Л. Методика використання історичних документів на уроках історії України в загальноосвітній школі: автореферат дис. канд. пед. наук. Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2005.

13. Пометун О., Гупан Н., Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.
14. Поставка П. Іван Гаращенко: купець, меценат, подвижник Української Автокефальної Православної Церкви. Харків: Стиль – Іздат, 2026, 105 с.
15. Х. Кріінс, Й. Ван дер Лью Роод. Європейські обрії історичної освіти. *Доба*. 2004. № 2. С. 7–10.
16. Страдлінг Р. Викладання історії Європи ХХ століття. Видавництво Ради Європи. [Текст] – [Б. м.], [Б. р.]. – 277 с.
17. Мороз П., Мороз І. Концептуальні підходи до конструювання практикуму «Історія України в джерелах». *Проблеми сучасного підручника*. 2018. Вип.21. С. 261–271.

Як сучасні цифрові технології допомагають викладати біологію ефективніше

*Ольга Серік,
вчитель біології, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист
Комунального закладу «Чугуївський ліцей № 2»
Чугуївської міської ради Харківської області
serikolga72@gmail.com*

*Підготовка здобувачів освіти до майбутнього,
де вкрай необхідна здатність ефективно комунікувати з AI,
володіти англійською мовою та розуміти
принципи роботи сучасних технологій –
це ключові конкурентні переваги
Ольга Ензельт, фіналістка Global Teacher Prize Ukraine 2024 [1]*

Актуальність. Реалізація Концепції «Нова українська школа» є ключовою реформою в освіті України, спрямована на створення компетентнісного, інтегрованого, інноваційного, ефективного та особистісно-орієнтованого підходу до навчання. Ключова зміна для учнів та учениць стосується підходів до освітнього процесу. Адже мета НУШ – виховати особистість, інноватора, патріота та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини [2]. Вважаю, що для досягнення мети головним завданням педагога є мотивація здобувачів та здобувачок освіти шляхом впровадження сучасних цифрових технологій. Прагну, щоб учнівство було активними діячами, а не пасивними слухачами!

Таким чином, як сучасні цифрові технології допомагають мотивувати, розвивати ключові компетентності та критичне мислення у здобувачів та здобувачок освіти під час вивчення біології є актуальним питанням сьогодення.

Мета: показати широкі можливості використання сучасних цифрових технологій: AI, VR й AR як засоби мотивації під час вивчення біології.

Мета реалізується шляхом вирішення наступних **завдань**:

1. Підібрати ресурси та інструменти для впровадження сучасних освітніх трендів: AI, VR й AR-технології під час вивчення біології.
2. Презентувати авторську систему організації освітнього процесу.
3. Висвітлити результативність та ефективність представленої педагогічної ідеї.